

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

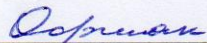
Министерство образования Республики Тыва

Управление образования администрации Каа - Хемского района

МБОУ СОШ с. Бурен-Хем

СОГЛАСОВАНО

ЗУВР

/Ооржак О.Б./

УТВЕРЖДЕНО

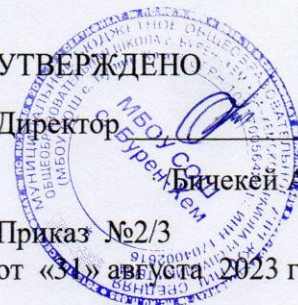
Директор

Биysкей А.А./

Приказ №2/3

от «31» августа 2023 года

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родной (тувинский язык)»

для обучающихся 4 класса

Составила: учитель начальных классов

Намтан О.Т.

Бурен-Хем 2023

4-КУ КЛАССКА ТЫВА ДЫЛ ЭРТЕМИНИН АЖЫЛЧЫН ПРОГРАММАЗЫ

Тайылбыр бижик

4-кү класстың тыва дыл программасын Тыва Республиканың ниити өөредилгезинин эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарынга дүүштүр, 2008 чылда Наталья Чоодуевна Дамбаның тургусканы тыва дыл программасынга болгаш 2016 чылда парлаттынган 4-ку класстың А.К.Ойдан-оол, А.М. Белек-Байырының «Тыва дыл» номунга даянып тургускан.

Өөредиглиг план методиктиг сумелерниң дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларның шингээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын тыва дыл программасының негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларынга А.А. Алдын-оолдун тургусканы «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы»-биле хынаарын сумелеп турар. Тыва Республиканын ниити өөредилгезинин национал девискээр кезээ 4-ку класс өөреникчилеринин ниити сайзыралынче, оларнын билиинин практиктиг болурунче угланмышаан программаны тургузарда эртемниинин, дес-дараалашкаанының, көргүзүглүүнүнүн болгаш коммуникативтиг принциптеринге даянып база уругларның назы-харын барымдаалап тургаш, тургускан.

4-ку класстың А.К.Ойдан-оол, А.М. Белек-Байырының «Тыва дыл» ному Тыва Республиканың өөредилге, эртем болгаш аныктар политиказының яамызының сумелээни-биле эдилгелиг, немелделиг дөрткү үндүрүлгезин 2016 чылда үндүрген.

Өөредилге планында тыва дыл эртемнинин туружу

Ниитизи-биле программа езугаар 2020-2021 ооредилге чылында 4-ку класска 68 шак бердинген. Неделяда 2 шак кордунген.

ТЫВА ДЫЛ ЭРТЕМИНИН КҮРҮНЕ СТАНДАРТЫНДА НИИТИ ЧҮҮЛДЕРИ :

Тыва Республиканың ниити өөредилгениң национал-девискээр кезээ эге школаның өөреникчилеринин ниити сайзыралынче, оларның билиинин практиктиг болурунче угланган.

Кол сорулгалары:

- өөреникчилерниң чогаадыкчы болгаш интеллектуалдыг шаан, бар курлавырын, сундузун, сонуургалын даштыкы хүрээлелге, улусчу культурага, төрөөн дылынга, улусчу педагогикага даянып тургаш сайзырадыр;
- ал бодунга, өг-бүлезинге, төрелдеринге, чонунга, социал хүрээлелге, кижиге төрелгетенге, бүдүн делегейге хүндүткел болгаш олар дээш харыысалга өөреникчинин сагыш-сеткилин өмүнээзинден, ооң мээ-медерелинден, сагылга-чурумундан илерээр кылдыр кижизидер;
- билигнин, шингээлдин болгаш дуржулганың, ол ышкаш өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринин системазын уругларның этнопсихологтуг онзагайларын болгаш назы-харын барымдаалап чедирер;
- уругларның айыыл чок чоруун хандырап, мага-бодунуң болгаш психиктиг кадыкшылын улусчу дидактика аргалары-биле камгалаар, быжыктырап;
- уругнуң бот тускайлаң онзагайларын кадагалаар болгаш аңаа деткимчени көргүзер.

4-ку класска тыва дылды өөредиринин кол сорулгалары:

- Уругларны медреселдиг-биле шын номчуур, бижиир болгаш шын чугааланыр кылдыр ооредир;
- Оларга төрөөн дыл болгаш литература талазы-биле эге билиглерни бээр;
- Уругларны ном ажыглаарынга чанчыктырап болгаш оларнын дылга сонуургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чуткулун хайныктырап;
- Номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга ундезилээш, өөреникчилерни материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээр;
- Уругларны мораль болгаш этика талазы-биле кижизидер;

- ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарыга оореникчилерни чанчыктырар

Эге ниити өөредилгени чедииникиниг шингээткен өөреникчилер (эге школанын белеткелинге негелделерни долу күүседип турар) кол ниити өөредилге чадазынче шилчиир.

НИИТИ БИЛИГЛЕР, АРГА-МЕРГЕЖИЛ БОЛГАШ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАНЫҢ АРГАЛАРЫ

Национал-девискээр кезээниң эртемнер аайы-биле утка-шынарын эге школага шингээткениниң соонда, өөреникчилер боттарының ниити билиин, арга-мергежилин, өөредилгениң ажил-чорудулгазының аргаларын делгемчидип алыр..

Ханы билиг алырының ажил-чорудулгазы.

Даштыкы хүрээлелде тодаргай бир чүүлдүн ажил-чорудулгазының хайгааралы: бир чүүл-биле болуп турар болуушкуннун өскерилгезин тывары, хайгааралды аас-биле тайылбырлаары. Хайгаараар, шенелде кылыр сорулга-биле түннелдерни деңнештирери.

Деңнелге аргазын ажыглап тургаш, деңнештирип турар чүүлдерниң онзагайларын илередири. Эң бөдүүн белен херекселдерлиг, демдектерлиг, графиктиг майыктар-биле ажилдаары, оларның утка-шынарын аас-биле болгаш бижимел хевирге тайылбырлаары.

Чугаа чорудулгазы болгаш медээлер-биле ажил.

Эге школа уругларынга чедингир бижиттинген өөредилге, уран-чечен, эртем-делгеренгей сөзүглелдер-биле ажил. Номчулга (медээни чогуур аян, пауза, ударение-биле илередири); сөзүглелдерниң темазын болгаш кол утказын аас болгаш бижимел хевирге илередири. Монологтук чугааны тургузары (сүмелээн темага, салган айтырыгга); диалогка (чугаага) киржири.

«Болгаш, азы...», «бир эвес..., ол...», «чүгле ол эвес, а...» дээн чижектиг бөдүүн ужур-уткалыг чугааларны ажыглаары.

Словарьларда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, оларны дилеп, шыгжап чаңчыгары. Компьютерге ажилдап өөренири. Материалды таблица дузазы-биле көргүзери.

Ажил-чорудулганы организаастаары.

Тускай айтыышкын, үлегер болгаш бөдүүн алгоритм езугаар күүселде кылыры. Өөредилге мергежилгелерин (бодалгаларын) чыскаап чурумчудары (Мону канчаар кылырыл?). Ажил-чорудулганың хыналдазының болгаш демдээниң аргаларын илередири (Бо чүүл шын кылдынган бе?). Берге чүүлдерниң чылдагаанын илередири (канчангаш? чүге?). Берге чүүлдерни баш удур илередип алыры (кандыг бергедээшकिनер туруп болурул?). Ажилда частырыгларны илередири болгаш оларны эдери (Частырыглар бар ирги бе?).

Демнежилге ажылы: эрткен темага хамаарыштыр билиглерин аразында айтыржып, арга-сүмө катчып, ол ышкаш кылыр ажилды үлежип билири.

АЛБАН ШИҢГЭЭДИР БИЛИГЛЕР

Тыва дыл дугайында билиглер

- Тыва дыл — Тыва Республиканың күрүне дылдарының бирээзи. Тыва Республиканың тугу, сүлдези, ыдык ыры.

Фонетика. Графика. Орфография

- Чугаа үннери. ҮН болгаш үжүктүн ылгалы. Тыва алфавиттин үжүктери.
- Кыска, узадыр база өк-биле адаар ажык үннер. Оларны бижикке демдеглээри. Й үннүг ажык үжүктөр.

- Күштүг, кошкак (дүлей болгаш ыткыр), эң кошкак ажык эвес үннер. Ф, ц, щ деп үннер болгаш үжүктөр. Фонетиктиг сайгарылга.

- Слог. Сөстөрни көжүрери.

• Улуг үжүктү хереглээри. Узадыр адаар ажык үннерлиг сөстөрнү шын бижири. өк-биле адаарын демдеглээрде, кадыг демдек бижиир тос сөстүн эге хевирлерин шын бижири (аът, эът, оът, каът, аыш-чем, дүъш, чүък, чөъп, чаъс).

• Сөс эгезинге п-б, т—д, х-к деп үннерниң үжүктөрүн шын бижири. Сөс иштинге катаптаан ажык эвес үннерниң үжүктөрүн шын бижири.

• Артынчыларның (-ла, -ле, -на, -не, -дыр, -дир, -дур, -дур, -тыр, -тир, -тур, -тур ... -даа) шын бижилгези.

• Чүве аттарының сан болгаш падеж кожумактарын шын бижири. Демдек аттарының кожумактарын шын бижири.

• Тып, тик, тек, тырт, теп, тут деп сөстөргө кожумактар немежирге, шын бижири.

• Чаңчыл езугаар бижиир сөстөр. Нарын сөстөр. Дефистеп бижиир нарын сөстөр. Хуу аттарны шын бижири.

• Орус дылдан үлөгерлеп алган сөстөрнү шын бижири.

Лексика

• Сөстүн уткасын тодарадыры. Синоним болгаш антоним сөстөр. Хөй уткалыг сөстөр.

Тыва чоннун уран чүүлүн, уjurларын, чаңчылдарын болгаш ниити чуртталгазын илередир тускай лексика: төрөл-бөлүк кижигүннериниң; кижиниң мага-бодунун кезектериниң; азырал болгаш черлик дириг амыганның, куштар, үнүштер, малдарның (шээр, бода, чылгы мал); сүттен, эъттен, үнүштерден кылган чемнерниң; тыва идик-хеп аймааның; тыва оюннарның, тыва эдилелдерниң аттары.

Чугаа кезектери

• Чүве аттарының уткасы, харыылаттынар айтырыглары. Хуу чүве аттары.

• Чүве аттарының сан болгаш падежтерге өскерлири.

• Демдек ады. Янзы-бүрү чүвөлөрниң өң-чүзүнүн, амданын, хевирин, хемчээлин илередир удурланышкак болгаш чоок уткалыг демдек аттары.

• Сан ады. Түң болгаш дугаар сан аттары.

• Ат орну. Арынның ат оруннары, оларның падежтерге өскерлири.

• Кылыг сөзү. Кылыг сөзүнүн үш кол үези, дужаал болгаш даар хевирлери. Кылыг сөзүнүн үелерге, арыннарга болгаш саннарга өскерлири. Наречие (ниити таныжылга).

• Эң нептеренгей эдеринчилер, эвилелдер болгаш артынчылар.

Сөстүн тургузуу

• Сөстүн уткалыг кезектери (дазыл, чогаадылга болгаш өскертилге кожумактары). Чаңгыс дазылдыг сөстөр.

Чаа сөстөр тыптырының эң нептеренгей аргалары (кожумактыг, синтаксистиг, хурааңгайлаашкын).

Домак. Интонация. Пунктуация

• Чугаалаар сорулгазының аайы-биле домактарның бөлүктери (медээ, айтырыг, алгы), кыйгырыг домаа (үн аяны-биле).

Домактын чугула (кол сөс, сөглекчи) болгаш ийиги черге кижигүннери (аңгылавайн)

• Чаңгыс аймак кижигүннерлиг бөдүүн домактар. «А, ынчалза-даа, ынчангаш, болгаш» деп эвилелдерни бөдүүн домактарда чаңгыс аймак кижигүннерге ажыглаары.

Чаңгыс аймак кижигүннерлиг домактарга бижик демдектери. Улуг сек, биче сек, айтырыг, кыйгырыг демдектерин салыры.

Сөзүглел. Харылзаалыг чугаа.

- Аас болгаш бижимел чугаа сайзырадылгазы.

Чугаа чорудулгазының хевирлери(дыңнап, чуггалап, номчуп база бижип билири).

- Башкының болгаш эш-өөрүнүн чугаазын дыңнап база медресеп билири.Чугаа агымындан үннерни, слогтарны, сөс каттыжыышкыннарын болгаш домактарны аңгылаары.

• Өөредилге болгаш өг-бүлө байдалдарына таарыштыр чугааны тургузуп билири. Хууда хайгааралдарына (көргөн,дынаан чүүлдеринге) үндезилеп, улуг эвес хемчээлдиг сөзүглелдерни тугузары. Харылзаалыг сөзүглелдерниң хевирлери (тоожуушкун, угаап бодааныышкын, чурумал).

- Сөзүглелдин утказын катап болгаш эдерти (долузу-биле азы кыска) чугаалаары. Аянынг номчулга.

•

ЭГЕ ШКОЛАНЫ ДООСКАН ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНГЕ НЕГЕЛДЕЛЕР:

- Өөрөнгөн чугаа кезектерин адап билири;
- Сөстүн уткалыг кезектерин (дөстен аңгыда) аңгылап билири;
- практика кырынга билиглерин ажыглап билири;
- үннер болгаш үжүктөрни, ажык болгаш ажык эвес үннерни;
- кыска, узадыр база өк-биле адаар ажык үннерни. Күштүг база кошкак эжеш болгаш эжеш эвес (дүлөй болгаш ыткыр) ажык эвес үннерни;
- ажык эвес үннерниң дүлөй болгаш ыткырын;
- чүве аттарын, демдек аттарын, кылыг сөстөрүн, сан аттарын (түн болгаш дугаар, арынның ат оруннарын);
- эвилелдер болгаш артынчыларны;
- дазыл, чогаадылга.болгаш өскертилге кожумактары;
- домактын чугула кежигүннерин (кол сөс биле сөглөкчиниң), ийиги черге кежигүннерин (аңгылавайн);
- чаңгыс аймак кежигүннерлиг бөдүүн домактарны;
- очулга болгаш тайылбыр словарьларны;
- ийи составтыг бөдүүн домактарның чижектерин;
- уругларга билдингир чогаалдарның аттарын;
- чугаалаар сорулгазының аайы-биле домактарны үн аянын барымдаалап аңгылаарын;
- чүве аттарын тургуузунун аайы-биле сайгарары(хөйнүн санының болгаш падеж кожумактарын аңгылаары);
- бөдүүн домактарда кол сөс болгаш сөглөкчини, сөс каттыжыышкыннарын база чаңгыс аймак кежигүннерни тодарадыры;
- өөрөнгени орфограммалар болгаш пунктуграммалар кирген 75-80 сөстүг сөзүглелди дыңнап тургаш, тода бижири;
- домак эгезинге база хуу аттарга улуг үжүктү бижири;
- сөс иштинге ажык эвес үннерниң үжүктөрүн дакпылап бижири;
- сөс эгезинге т-д, п-б бижири;
- чаңчыл езугаар дүлөй т бижиир сөстөрни;
- тыр, тир, дыр, дир, ла, ле...дээн чижектиг арттынчыларны шын бижилгеzi;
- дефистеп бижиир нарын сөстөрни ;
- домак сөөлүнге улуг сек, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин салыры;
- чаңгыс аймак кежигүннерни чартык сек-биле аңгылаары;
- минутада 100 хире сөстүг сөзүглелди шын, тода медреселдиг номчууру
- сөзүглелче айтырыглар салып билири;
- сөзүглелди уткалыг кезектерге чарары база бөдүүн план тургузары;
- план езугаар сөзүглелдин утказын дамчыдары(чугаалаары);
- номчаан чогаалының дугайында чугаалап билири;
- очулга болгаш тайылбыр словарьларны ажыглап билири.

ЭГЕ ШКОЛАНЫ ДООСКАН ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИН ТЫВА ДЫЛГА БИЛИИН ХЫНААРЫ

Тыва эге школаны дооскан өөреникчилернин төрөөн дылынга билиин хынаары-биле март айда түннел хыналда ажылды (1 кичээл иштинде), а май айда хыналда диктантаыны (1 кичээл иштинде) чорудар. Эге класс өөреникчилеринин психологтуг байдалын өөренип көргөш, хыналда ажылдарны неделяның понедельник болгаш четверг хүннеринде чорударын сүмелевейн турар. Хыналда ажылдарны вторник болгаш средада эрттирерин сүмелээр. Өөреникчи бердинген онаалгаларның алдан хуузун кылып каан болза, хыналда ажыл күүсеттинген деп санаттынар.

Грамматика болгаш шын бижилгени шингээдип алганын бадыткаары-биле, эге школаның доозукчузу бердинген 10 онаалганы күүседир (өөреникчи алдыдан эвээш эвес онаалганы күүсеткен турары албан).

Диктантаыга хире сөстүг, эге класс өөреникчилеринге темазы чоок болгаш утка талазы-биле билдингир, харылзаалыг сөзүглелди сүмелээр. Сөзүглелге чугаалаар сорулгазының аайы-биле аңгы-аңгы 2-ден 8 чедир сөс кирген, бөдүүн синтаксистиг тургузуглуг домактар турары күзенчиг. Өөреникчи диктантаыга 6-дан хөй частырыгны эрттирер болза, ажылды багай күүсеттинген деп санаар.

4-ку класска тыва дыл программазын шингээткенинин планнаттыг туннелдери:

Личностуг (бот хамаарылгалыг)

Оореникчилерге хевирлеттинген турар билиглер:

- Төрөөн дылывыс харылзажырынын база мээ-медереливистин шынарын коргузеринин кол чепсээ;
- Төрөөн дыл национал культуравыстын кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;
- Төрөөн дылын улаштыр оорениринге сонуггалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- Бойдусту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга ундезилээш, материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээри.

Оореникчилерге хевирлеттинин болурунун билиглери:

- Төрөөн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттырарынга оореникчинин бот киржилгеzi;
- Аас чугаага дылдын уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраы.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр)

Оореникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери:

4-ку класска тыва дыл программазы 4 болуктен тургустунган.

1. «Уннер болгаш ужуктер»
2. «Сос»
3. «Чугаа кезектери»
4. «Домак»
5. «Чугаа сайзырадылгазы»

1.«Уннер болгаш ужуктер» деп болукке хамаарыштыр: 4-ку класска уннер, ужуктер дугайын ооренип тура, состун ун-ужуктуг анализин чорударынга кичээнгеини кошкадып болбас болгаш дараазында чуулдерни ханыладыр ооредир, шын бижиирин чедип алыр:

- 1 . Кыска, узун болгаш ок-биле адаар ажык уннер.
2. Я, е, ё, ю деп и уннуг ужуктер.
3. Сос иштинге дулей болгаш ытыкыр ажык эвес ужуктерни бижири.

4. Сос эгезинге т—д, л—б деп ужуктерни бижири. Эгезинге чанчыл ёзугаар т бижиир сосер.

5. Слог. Сестерни аас болгаш бижимел-биле слогтарга чарары

6. Состерни бир одуругдан оске одуругже шын кожуруп билири..

2.«Сос» деп болукке хамаарыштыр ооредир чуулдер:

1 . Состун составы. Дазыл болгаш чангыс (ниити) дазылдыг сосер. Дазыл болгаш кожумак дугайында бодуун билиг.

2. Сос иштинге дакпырлаан **тт, нн** деп уннерни шын бижири.

3. Тыл, **тин, тек, тырт, теп, тут** деп состерни болгаш оларныц хевирлерин шын бижиир

4. Дефистеп бижиир нарын сосер.

5. -дыр (-дур, -дур, -тыр, -тир, -тур, -тур) деп артынчы болгаш оон янзыларын шын бижири.

3. **«Чугаа кезектери»** деп болукке дараазында чугаа кезектери-биле таныжар: чуве ады, демдек ады, сан ады, ат орну, кылыг созу, наречие.

1. Чуве ады. Чуве аттарынын саннарга оскерлири. Чуве аттарынын падежтерге оскерлири. Хуу чуве аттарын шын бижири.

2. Кылыг созу. Кылыг состеринин уелерге оскерлири.

3. Демдек ады. Чувелернин шынарын, чузунун, хевирин, хемчээлин, амданын, он-чузунун коргузер демдек аттары.

4. **«Домак»** деп болукке 4-ку класска уругларнын 1-ги, 2-ги, 3-ку класстарга билиглерин болгаш мергежилдерин ханыладыр билиндирер, оларны практика кырынга ажыглап билиринге чанчыктырар.

1. Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактарыи мурнунда класстарга тускайлап ооретпээ чугле бижик демдектерин барымдаалап, домактарны шын, аянынг номчуурунга таныжылга чоруткан. Ам 4-ку класска айтырыг, кыйгырыг, медээ домактарыныц тус-тузунда утка билиндирер болгаш домактарны шын аялгалыг кылдыр номчуп билиринге ооредир. Домактарны утка талазы-биле бот- боттарындан ылгап билирин чедип алыр.

2. Домак кежигуннери. Домак иштинден кол сос болгаш соглекчини тып билири. Кол сос биле соглекчинин айтырыгларын тус-тузунда тургузуп билири. Домакта кымны азы чуну илереткенин, оон дугайында чуу дээнин тодарадып билири. Харылзаалыг чугааны ангы- ангы домактарга чарары.

3. Кол сос биле соглекчиден ангыда домактын ийиги черге кежигуннеринин дугайында долу билиг бээр.

4. Домакта санай адаан состернин (**«чангыс** аймак кежигуннер» деп терминни бербес) аразынга биче секти салыры. Домакта санай адаан состернин шын номчуурун чедип алыры. Адап турда ол состерни аразынга ун доктаап турар (пауза бар) дээрзин практика кырында таныштырар. Домак-биле ажыл — уругларнын аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыр талазы-биле ажылдарнын бир хевирин. 4-ку класска домак- биле ажылдын негелделери чоорту нарыыдаар болгаш ханылаар ужурлуг.

5. 4-ку класска чугаа сайзырадылгазынга хамаарыштыр харылзаалыг чугааны тургузуп оорениринге чорудар ажылдарнын кол хевирлери — эдертиг болгаш чогаадыг биждер* негелделери чоорту нарыыдаар. Эдертиг-даа, чогаадыг-даа биждип тургаш, бердинген планнын дараалашкаан хажытпайн бижип оорениринге уругларны чанчыктырып, дараазында негелделерни сагып билиринге ооредир:

1. Домактарны харылзаалыг болгаш дес-дараалашкак кылдыр тургузары;

2. План ёзугаар бижип тургаш, чунун дугайында мурнай, а чуну оон соонда бижири азы чуну шуут биживейн барып болурун оореникчинин шын шилип билири;

3. Кол утказын оскертпейн, фактыларны, болуушкуннарны шын дамчыдары;

4. Созугледдин, кезектерин (абзацтарын) планнын пунктуларынга хамаарыштыр тып бижи

5. Созугледдин. соолун шын тондурери, бодунун хамаарылгазын илередип шыдаары.

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- Торээн дылынын бугу уннерин болгаш ужуктерин, оларнын кол ылгалын билген турар уjurлуг;
- Сос иштинге болгаш сос эгезинге ажык эвес уннернин шын бижилгезин билген турар ;
- Домактарнын болгаш состернин анализ-синтезтиг сайгарылгазын кылып, домактардан состерни ылгап тывар
- Состернин шын кожурерин билген турар.
- Артынчы состерни состерни сос биле шын бижииринин дурумнерин билир уjurлуг.
- Чугаа кезектерин аразында ылгап билген турар уjurлуг.
- Домактын чугула кежигуннерин, домак итштинде состернин харылзаазын шын тып билген турар.
- Созуглел-биле ажылдап, ында домактарны дес-дараалаштыр аас болгаш бижимел чугаанын дузазы-биле дамчыдып билген турар уjurлуг.

Метапредметтиг

Регулятивтиг (углаар-баштаар)

Оореникчилернин чогуур деннелге билип алыр уjurлуг:

- Ооренип турар эртемнин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандыра;
- Чаа чувени билип алыр чуткул-сонуургалын улам сайзырадыр
- Салдыгган сорулгага дууштур кылыр уjurлуг ажылды планнап, хайгаарап, оон туннелинге чедеринин болдунар аргаларын тодарадып билирин ооредир.
- Сорулганы шын салып, ону чедип аларынын аргаларын дилеп , тып билирин ооредир.
- Ооренген чуулдерин сайгарып, болуктеп, деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чаа чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарыга оореникчилерни чанчыктыра.

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- Ооренген темазынга алган билиглерин туннеп болгаш унелеп билирин боттандыра;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдын негелдери-биле чогуур уезинде практика кырынга оскертип болгаш ажыглап билири

Билиин ханыладырынга туннелдер (познавательные)

Оореникчилернин ооренип алыр уjurлуг билиглери:

- ооредилге даалгаларын кууседип турар уеде херек уjurлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунун назы-харынга дууштур янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдын негелдерин кууседирде янзы-буру схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири;
- белем таблицаларны, схемаларны, созуглелдерни немээри;
- дылдыё адырлары: ун.ужук, сос тургузуу, чугаа кезээ, домак кежигуну, бодуун домак дугайында алган билиглерин деннеп, болуктеп, тып, ажыглап билири;
- алган билиглерин план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, болуктеп, туннеп билири;
- состе орфограммаларны янзы-буру аргалар-биле хынап билири;
- номчаан созуглелдеринин кол утказын ылгап ундурери;
- бодунун чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыннакчыга дамчыдып билири;
- словарьда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, ону дилеп, шыгжап чанчыгары. Компьютерге ажылдап ооренири.

- эштежи́п ажылдаары́нга ооренир. Бодун ангы-ангы рольдарга киириштирер (удуртур, кууседир)
- херек материалдарны дилеп, тып билири. (янзы-буру номнар, словарь, интернет)

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

Коммуникативтиг

Оореникчилернин ооренип алыр билиглери:

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чанчыгары;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны уезинде чедирип, билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Ооредилге чылынын тончузунде уругларнын билип алган турар ужурлуг билиглери

-Состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары;

-чугаа кезектери: демдек ады, чуве ады, кылыг созу, эдеренчилер;

--Шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг созуглелди чараш хол ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири. Херек таварылгада улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;

-фонетиктиг сайгарылганы кылыры: состерни слогтарга чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири;

-состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаары);

-чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын падежин, кылыг созунун уелерин) билири;

-домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарынга чарар;

-домактарнын бодуун синтаксиситиг сайгарылгазын кылыр:чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзыын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар.

-коллективтии – биле тургускан план езуугаар 75-80 состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир;

-сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;

-аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

-сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырынын ажылдарын чорудары;

- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуастыг частырыгларны тып билирин боттандыраар.

Эртемнин туружу

№	Разделдин ады	Шагы
1	2ги болгаш 3ку класска өөрөнгөн	бшак

	чүүлдєрин катаптаары	
2	Сөс тургузуу	5шак
3	Домак	5 шак
4	Созуглел	2шак
5	Чугаа кезектери. Чувє ады	16шак
6	Демдек ады	6шак
7	Сан ады	2 шак
8	Ат орну	6 шак
9	Кылыг созу	10 шак
10	Наречие	4 шак
11	Чыл дургузунда оорєнгенин катаптаары	6 шак

КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ПЛАН

№	№	Кичээлдернин темазы	Кичээлди эртирер ай,хуну		Немелде эдилге
			Эрттирер хуну	Эрттиргєн хуну	
		I улдун			
	1	2ги болгаш 3ку класска өөрєнгєн чүүлдерин катаптаары (би.)			
1	1.1	Домак.Домактын чугула кєжигүннери. Сөзүглел			
2	1.2	Үннер болгаш үжүктєр. Слог			
3	1.3	Сөс иштинге ажык эвес үннерниң үжүктєрин дакпырлап бижири.			
4	1.4	Күштүг болгаш кошкак ажык эвес үннер.			
5	1.5	Күштүг болгаш кошкак ажык эвес үннер.			
6	1.6	<i>Кирилде хыналда ажыл</i>			
	2	Сөс тургузуу (5ш.)			
7	2.1	Сөс тургузуу. Кожумактар.			
8	2.2	Чогаадылга кожумактары. Тып,тик,ток.тырт,теп, тут деп сөстєрни кожумактар немежирге шын бижири			
9	2.3	Өскєртилге кожумактары			
10	2.4	Дефистєп бижиир нарын сөстєр			
11	2.5	<i>Чугаа сайзырадылгазы.Эдєртиг.</i>			
	3	Домак (5ш.)			
12	3.1	Частырыглар-биле ажыл. Домак. Нарын домак.			
13	3.2	Чангыс аймак кєжигүннерлиг домактар.			
14	3.3	Чангыс аймак кєжигүннернин холбажыр аргалары.			

15	3.4	Дорт чугаалыг домактар. Диалог			
16	3.5	<i>Хыналда диктант</i>			
		II – ги улдун			
	4	<i>Созуглел (2ш.)</i>			
17	4.1	Созуглел. Созуглелдин темазы, кол бодалы деп чул?			
18	4.2	Созуглелдин адын канчаар тыварыл? Созуглелдин планын канчаар тургузарыл?			
	5	<i>Чугаа кезектери. Чувe ады.(16ш.)</i>			
19	5.1	Чувe адынын дугайында оорентенин катаптаары.			
20	5.2	Чувe аттарынын саннарга оскерлири. Чангыстын саны. Хойнун саны.			
21	5.3	Чувe аттарынын падежтерге оскерлири. Адаарынын падежи.			
22	5.4	Хамаарыштыларынын падежи.			
23	5.5	<i>Чугаа сайзырадылгазы. Эдертиг</i>			
24	5.6	Бээринин падежи			
25	5.7	Онаарынын падежи			
26	5.8	Турарынын падежи			
27	5.9	Унеринин падежи			
28	5.10	Углаарынын падежи			
29	5.11	Хойнун санында чувe аттарынын падежтерге оскерлири			
30	5.12	Чувe адынын хамаарылга хевири			
31	5.13	<i>Хыналда диктант. Тема «Чувe ады.Падежтер»</i>			
32	5.14	Хыналда тест. Тема «Чувe ады.Падежтер»			
		III улдун			
		<i>Чувe ады (уламчызы)</i>			
33	5.15	Орус дылдан улегерлеп алган состернин падежтерге оскерлири			
34	5.16	Орус дылдан улегерлеп алган состернин падежтерге оскерлири			
	6	<i>Демдек ады (6ш.)</i>			
35	6.1	Демдек ады. Ниити билиг.			
36	6.2	Укталган болгаш укталбаан демдек аттары. Демдек адынын кожумактары.			
37	6.3	Чоок болгаш удурланышкак уткалыг демдек аттары			
38	6.4	Катаптаашкын.Демдек ады.			
39	6.5	<i>Эдертиг «Кужугет Октай»</i>			
40	6.6	<i>Диктант</i>			
	7	<i>Сан ады (2ш.)</i>			
41	7.1	Частырыглар-биле ажыл.Тун болгаш дугаар сан ады			
42	7.2	Проект «Сан ады улустун аас чогаалында»			
	8	<i>Ат орну (6ш.)</i>			

43	8.1	Ат орнунун дугайында билиг. Арыннын ат оруннары.			
44	8.2	Арыннын ат оруннарынын падежтерге оскерлири.			
45	8.3	Арыннын ат оруннарынын падежтерге оскерлири.			
46	8.4	Катаптаашкын. Ат орну.Сан ады.			
47	8.5	<i>Хыналда диктант.</i>			
48	8.6	<i>Чугаа сайзырадылгазы. Эдертиг.</i>			
	9	<i>Кылыг созу (10ш.)</i>			
49	9.1	Частырыглар-биле ажыл.Кылыг созу. Ниити билиг.			
50	9.2	Кылыг созунун уелерге. арыннарга, саннарга оскерлири.			
51	9.3	Кылыг созунун уелерге. арыннарга, саннарга оскерлири.			
52	9.4	<i>Хыналда ажыл.</i>			
		IV улдун			
		<i>Кылыг созу (уламчызы)</i>			
53	9.5	Частырыглар-биле ажыл.Кылыг созунун амгы уези			
54	9.6	Кылыг созунун эрткен уези			
55	9.7	Кылыг созуну келир уези			
56	9.8	Кылыг созунун дужаал хевири			
57	9.9	Кылыг созунун даар хевири			
58	9.10	<i>Чугаа сайзырадылгазы.Эдертиг</i>			
	10	<i>Наречие (4ш.)</i>			
59	10.1	Наречие			
60	10.2	Наречие			
61	10.3	Катаптаашкын. Чугаа кезектери.			
62	10.4	<i>Хыналда ажыл.</i>			
	11	<i>Чыл дургузунда ооренгенин катаптаары (6ш.)</i>			
63	11.1	Ун,ужук. Кошкак ыыткыр болгаш кошкак дулей ажык эвес уннерни шын бижири			
64	11.2	Сос.Сос каттыжыышкыны. Домак.			
65	11.3	Состун тургузуу.			
66	11.4	Чугаа кезектери. Чуве ады.Демдек ады. Ат орну.Сан ады. Кылыг созу.			
67	11.5	<i>Туннел хыналда ажыл</i>			
68	11.6	<i>Частырыглар-биле ажыл.</i>			